

The Study of Spiritual Health Based on the Life of the Good Qur'an According to the View of Ayatollah Javadi Amoli

Hossein Taghipour^{1*}, Mohammad Mahdi Gorjian-Arabi², Mahdi Bakouei³

1- Department of Interpretation, Faculty of Interpretation, University of Holy Qur'an Sciences and Education, Qom, Iran.

2- Department of Philosophy and Theology, Baqir al-Ulūm University, Qom, Iran

3- Department of Arabic Literature, Faculty of Interpretation, University of Holy Qur'an Sciences and Education, Qom, Iran.

*Correspondence should be addressed to Mr. Hossein Taghipour; Email: H.taqipur@quran.ac.ir

Article Info

Received: Nov 27, 2018

Received in revised form:

Jan 23, 2019

Accepted: Mar 1, 2019

Available Online: Dec 21, 2020

Keywords:

Javadi Amoli

Qur'an

Spiritual health

Tayyeb life

<https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i4.23495>

Abstract

Background and Objective: Since the Holy Qur'an is a book of life, it introduces a model of life called "Hayāt al-Tayyebah" (good life) to the human society in which the moral health and survival of human society are guaranteed. The main purpose of the present study was to investigate the Qur'anic life model and explain its foundations from the perspective of Ayatollah Javadi Amoli.

Methods: This is library-based descriptive-analytical study. The required data were collected by searching the words life, tayyebah, hierarchy of life, spiritual health, Ayatollah Javadi Amoli in the Qur'an and religious texts. The authors reported no conflict of interests.

Results: The results showed that Ayatollah Javadi Amoli as a prominent interpreter of the Holy Qur'an, according to the Qur'anic findings, has classified life into three types of tangible natural (animal), rational and real (good life). He does not consider animal life as a part of human life and introduces rational life as the first level of real human life and the good life mentioned in the Qur'an as the higher level of life. He proposes three approaches to achieving and realizing this model of life including 'purification of wisdom', purification of the "soul", and purification of self based on the Holy Qur'an and Islamic texts or narrations.

Conclusion: According to Ayatollah Javadi Amoli, people who want to achieve peace and mental and even physical health, and are eager to live a balanced and transcendent life and seek to avoid mental disorders such as anxiety, depression, etc., should move in the direction of a good Qur'anic life. This Qur'anic life, in all its aspects, while having a preventive aspect against mental and psychological harms, also has a therapeutic and healing effect. The main feature of this life is the purity of the soul and the return to its true inner-nature (i.e., Fitrat).

Please cite this article as: Taghipour H, Gorjian-Arabi MM, Bakouei M. The Study of Spiritual Health Based on the Life of the Good Qur'an According to the View of Ayatollah Javadi Amoli. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;6(4):136-147. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i4.23495>

Summary

Background and Objective

Since the Holy Qur'an is the book of life, it introduces a model of life called Hayat al-Tayyebah meaning "a good life" to humanity in which the health and spiritual survival of the human society is guaranteed based on moral

principles. This model of life has always been considered by Islamic commentators. They have dealt with it in their interpretations. Commentators such as Seyyed Haidar Amoli in Tafsir al-Muhit al-Azam, Fakhr Razi in Tafsir al-Mafatih al-Ghayb, Allama Mohammad Hussein Tabatabai in Tafsir al-Mizan, and Nasser Makarem Shirazi in Tafsir-e Nemouneh have

commented on the Qur'anic good life. The main purpose of this study was to investigate into the Qur'anic life model and the ways to achieve it from the perspective of Ayatollah Javadi Amoli.

Methods

This is a descriptive-analytical study and the method of data collection was library-based. For this purpose, the concept of psychological and spiritual health as well as life were examined considering the Islamic lifestyle and using the Isra digital library software based on the keywords of life, good life, levels of life, spiritual health, Ayatollah Javadi Amoli in the Qur'an and Islamic sources, especially the written works of Ayatollah Javadi Amoli.

Results

The results show that Ayatollah Javadi Amoli, according to the Qur'anic findings, has classified life into three types of tangible and natural (animal), rational, and real (good life). He does not consider animal life as a part of human life and introduces rational life as the first level of real human life and the good Qur'anic life as the higher level. He introduces the "soul" using the Holy Qur'an and Islamic traditions, through which one can reach the good life mentioned in the Qur'an. This Qur'anic life, in all its aspects, while having a preventive aspect against mental and psychological harms, also has a therapeutic and healing effect. The main feature of this life is the purity of the soul and the return to its true inner nature -i.e. its Fitrat.

Conclusion

Mental health means a comprehensive balance and cohesion in all physical and mental dimensions of human life. From the perspective of the Holy Qur'an, a salim heart (1) and nafse motmaenne (2) are among the signs. Anyone who has these signs has a good life (3). In contrast, the person who gets out of moderation displays such signs as heart diseases and anxiety (4). Therefore, mental health, which is achieved in the light of good life, means a mental balance, and its signs are that man, in the light of his intellect (rational life), chooses what adorns his psyche and brings him closer to God, and flourishes all dimensions of his/her existence and establishes harmony and balance between them.

In the Qur'anic good life, from the point of view of Ayatollah Javadi Amoli, there are important health issues in the psychological dimension, such as patience in matters, trust in God, peace of mind, avoidance of sorrow and belief that with every difficulty, there is ease. (5)

These concepts are also mentioned in the Qur'an. For example:

"If the people of the cities and towns believed (in God) and practiced piety, we would open for them the blessings of the heavens and the earth"(6).

Describing human along an extreme, the Holy Qur'an offers holds that human beings have certain levels of plant, animal and human life and, on this basis, does not consider every person as human. God the Almighty names a group of human beings who do not understand although they have hearts, do not see although they have eyes and do not hear although they have ears. The Qur'an, then, considers them as equal to animals or even inferior.

The Holy Qur'an regards as human those who have left the level of animal life and reached the good life mentioned in the Qur'an. It is in such a life that a person avoids mental and psychological harms and achieves her mental health and true health, and her lifestyle will be based on divine revelation and away from animal life and sensual lusts.

Accordingly, the issue of health has been seriously focused on in the Islamic lifestyle. The results of the present study show that the Qur'an considers health as a matter of human life in this world and the hereafter, and human health in this world is not separate from his health in the hereafter, but health in this world, which is relative, should lead to health in the hereafter, which is absolute and free from diseases otherwise it will not be of much value. Seeing health as connected and associated with God shows the sanctity, importance and originality of this dimension of human existence, and any effort in this area is a sacred effort to achieve human happiness and the flowering of his existential seedlings in the realm of good life.

Acknowledgements

This article is obtained from the first author's doctoral dissertation entitled "A Comparative Study of the Fundamentals of Mystical Interpretation in the Interpretation of Al-Muhit Al-Azam and Tasnim", which has been approved by the Faculty of Interpretation of the Holy Qur'an in Qom. We would like to thank all the people who helped the researchers in carrying out this research.

Funding

According to the authors, this research did not receive any specific grants from funding agencies

in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of interest

The authors declared no conflicts of interest.

Authors' contribution:

Compilation of the article: First author; Writing Findings and Conclusions: Second author; writing the article discussion: Third author.

References

1. The holy Qur'ān. al-Sho'arā. Verse 89. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
2. The holy Qur'ān. al-Fajr. Verse 27. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tāleib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
3. Javadi Amoli A. Tasnim. Qom: Isra Publication. 2010. vol.9. p. 578. (Full Text in Persian)
4. The holy Qur'ān. al-Maeda. Verse 5. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
5. Javadi Amoli A. Tohid dar Qur'ān. Qom: Isra Publication.2004. p.164. (Full Text in Persian)
6. The holy Qur'ān. al-A'rāf. Verse 96. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)

دراسة السلامة الروحية على أساس الحياة الطبية القرآنية وفقاً لرأي آية الله الجوادى الأملى

حسين تقي پور^{١*}، محمدمهدى كرجيان عربى^٢، مهدي باكويى^٣

١- قسم التفسير، كلية التفسير، جامعة العلوم والمعارف القرآنية، قم، إيران.

٢- قسم الفلسفة وعلم الكلام، جامعة باقر العلوم، قم، إيران.

٣- قسم الأدب العربى، كلية التفسير، جامعة العلوم والمعارف القرآنية، قم، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى السيد حسين تقي پور؛ البريد الإلكتروني: H.taqipour@quran.ac.ir

معلومات المادة

الوصول: ١٨ ربيع الأول ١٤٤٠

وصول النص النهائي: ١٦ جمادى الأولى ١٤٤٠

القبول: ٢٣ جمادى الثاني ١٤٤٠

النشر الإلكتروني: ٦ جمادى الأولى ١٤٤٢

الكلمات الرئيسية:

الحياة الطبية

الجوادى الأملى

السلامة الروحية

القرآن

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: إن القرآن الكريم كتاب الحياة، يقدم للبشرية نموذجاً للحياة يسمى بـ"الحياة الطبية" حيث تضمن السلامة والبقاء الروحي للمجتمع الإنساني على أساس المبادئ الأخلاقية. الهدف الرئيسي من هذا البحث، هو دراسة نموذج الحياة القرآنية وتبيين مبادئها من وجهة نظر آية الله الجوادى الأملى.

منهجية البحث: اجريت الدراسة الحالية بطريقة وصفية تحليلية من نوع الدراسات المكتبية. تم جمع البيانات وتحليلها من خلال البحث عن الكلمات التالية: الحياة، الحياة الطبية، مراتب الحياة، الصحة الروحية ودراسات آية الله الجوادى الأملى حول القرآن والنصوص الدينية. ولم يلحظ مؤلفو المقالة أي تقرير عن تعارض للمنافع فيما يرتبط بهذا التحقيق.

الكشوفات: لقد صنف آية الله الجوادى الأملى بعد دراسته في القرآن الكريم الحياة إلى ثلاثة اقسام: الحياة المحسوسة الطبيعية (الحيوانية)، والحياة العقلانية، والحقيقية (الحياة الطبية). حيث أنه لا يعتبر الحياة الحيوانية جزءاً من حياة الإنسان وإعتبر الحياة العقلانية في المرتبة الأولى من الحياة البشرية والحياة الطبية القرآنية في المرتبة الأعلى من تلك الحياة. ولكي يتحقق هذا النوع من الحياة، يطرح سماحته ثلاثة آيات: "تزكية العقل" و"تزكية الروح" و"تضحية النفس" مستلهماً من تعاليم القرآن الكريم والروايات الدينية.

الاستنتاج: ويذهب آية الله الجوادى الأملى في أن الأشخاص الذين يرجون الطمأنينة والصحة النفسية والعقلية وحتى الجسدية وكذلك يرغبون في حياة متوازنة حيث تسير نحو الكمال، ويسعون للحد من الاضطرابات النفسية مثل القلق والاكتئاب، عليهم أن يسيروا في نصح الحياة الطبية القرآنية. حيث يكون لهذه الحياة القرآنية بكافة مراتبها إضافة للجانب الوقائي من الأذى النفسي والعقلي جانب آخر وهو الجانب العلاجي والشفائي. إن المعيار الأساسي لهذه الحياة هو نقاء الروح وعودتها إلى فطرتها الذاتية.

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Taghipour H, Gorjian-Arabi MM, Bakouei M. The Study of Spiritual Health Based on the Life of the Good Qur'an According to the View of Ayatollah Javadi Amoli. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;6(4):136-147. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i4.23495>

بررسی سلامت معنوی بر مبنای حیات طیبه قرآنی مطابق دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی

حسین تقی‌پور^{۱*}، محمدمهدی گرجیان عربی^۲، مهدی باکویی^۳

۱- گروه تفسیر، دانشکده تفسیر، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، قم، ایران.

۲- گروه فلسفه و کلام، دانشگاه باقرالعلوم، قم، ایران.

۳- گروه ادبیات عرب، دانشکده تفسیر، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، قم، ایران.

*مکاتبات خطاب به آقای حسین تقی‌پور؛ رایانامه: H.taqipour@quran.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۶ آذر ۱۳۹۷

دریافت متن نهایی: ۳ بهمن ۱۳۹۷

پذیرش: ۱۰ اسفند ۱۳۹۷

نشر الکترونیکی: ۱ دی ۱۳۹۹

چکیده

سابقه و هدف: از آنجایی که قرآن کریم کتاب زندگی است؛ مدلی از زندگی با عنوان «حیات طیبه» به جامعه بشری معرفی نموده که در آن سلامت و بقای معنوی جامعه انسانی بر اساس اصول اخلاقی تضمین شده است. هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی مدل زندگی قرآنی و تبیین مبانی آن از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی بود.

روش کار: پژوهش حاضر مطالعه‌ای توصیفی-تحلیلی از نوع کتابخانه‌ای است. داده‌های پژوهش با جست‌وجوی واژگان حیات، حیات طیبه، مراتب حیات، سلامت معنوی و آیت‌الله جوادی آملی در قرآن و متون دینی جمع‌آوری و تحلیل شد. مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهد که آیت‌الله جوادی آملی طبق یافته‌های قرآنی در یک تقسیم‌بندی زندگی را به سه نوع حیات محسوس طبیعی (حیوانی)، حیات معقول و حیات حقیقی (حیات طیبه) دسته‌بندی کرده است. وی حیات حیوانی را جزء حیات انسانی ندانسته و مرتبه اول حیات حقیقی انسان را حیات معقول و مرتبه بالاتر را همان حیات طیبه قرآنی معرفی کرده است و جهت تحقق این مدل از زندگی، سه راهکار «تزکیه عقل»، «تزکیه روح» و «تضحیه نفس» را با استفاده از قرآن کریم و روایات اسلامی، مطرح ساخته است.

نتیجه‌گیری: به نظر آیت‌الله جوادی آملی افرادی که خواهان رسیدن به آرامش و سلامت روحی، روانی و حتی جسمانی و همچنین مشتاق زندگی متعادل و رو به تعالی و در صد دوری از اختلال‌های روانی مثل اضطراب و افسردگی هستند، باید در مسیر حیات طیبه قرآنی حرکت نمایند. این حیات قرآنی با تمام مراتب آن ضمن اینکه جنبه پیش‌گیرانه نسبت به آسیب‌های روحی و روانی دارد، جنبه درمانگری و شفابخشی نیز دارد. شاخصه اصلی این حیات پاک روح و بازگشت به نهاد حقیقی درونی خود (فطرت) است.

واژگان کلیدی:

حیات طیبه

جوادی آملی

سلامت معنوی

قرآن

استناد مقاله به این صورت است:

Taghipour H, Gorjian-Arabi MM, Bakouei M. The Study of Spiritual Health Based on the Life of the Good Qur'an According to the View of Ayatollah Javadi Amoli. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;6(4):136-147. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i4.23495>

مسئله سلامت در زندگی انسان همواره جایگاه ویژه‌ای داشته و

مقدمه

فرضیه تحقیق آن است که قرآن کریم که کتاب هدایت و شفا است، الگو و سبکی از زندگی ارائه می‌دهد که ضمن پیشگیری از آسیب‌های معنوی، نوعی درمانگری و شفای امراض روحی و معنوی دارد که مختص به خود است. پیش‌فرض آن است که در واکاوی و تفسیر آیات قرآن توسط مفسران بزرگ جهان اسلام همچون آیت‌الله جوادی آملی این سبک از زندگی تبیین شده است.

روش کار

این پژوهش مطالعه‌ای توصیفی-تحلیلی و شیوه جمع‌آوری داده‌ها از نوع کتابخانه‌ای است. بدین منظور مفهوم سلامت روان‌شناختی و معنوی و همچنین حیات با در نظر گرفتن سبک زندگی اسلامی و با کلیدواژه‌های حیات، حیات طیبه، مراتب حیات، سلامت معنوی، آیت‌الله جوادی آملی؛ با استفاده از نرم‌افزار کتابخانه دیجیتال اسراء در قرآن و منابع اسلامی به‌ویژه آثار مکتوب آیت‌الله جوادی آملی بررسی شد.

یافته‌ها

با مرور منابع موجود مشخص شد که مفهوم زندگی در قرآن با واژه «حیات» آمده که به حیات عادی انسان، حیوان و نبات و همچنین به حیات دینی و ایمانی اطلاق شده است مثل «وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا» (۸)؛ «وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا» (۹)؛ «أَمْ مَنْ كَانَ مِنًّا فَأَخْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ» (۱۰) که در این آیه مراد از «احیینه» حیات دینی است (۱۱).

از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی حیات حقیقی انسانی که سبک زندگی او را تشکیل می‌دهد به حیات طیبه قرآنی مربوط است. در این نوع از حیات است که اختلالات روانی مثل افسردگی، اضطراب و غم درمان می‌شود و به تعبیر قرآن انسان شفا پیدا می‌کند (۱۲).

بر اساس دیدگاه آیت‌الله جوادی که منبعث از آیات قرآنی است تا زمانی که حیات انسان در سر حد حیات و زندگی حیوانی قرار داشته باشد و وارد حیات طیبه قرآنی نشده باشد، عملاً عاری از زندگی حقیقی انسانی است و سلامت روانی او به خطر می‌افتد. این حیات طیبه، برتر از حیات حیوانی مشترک بین انسان و حیوان است و آثاری که قرآن برای آن ذکر کرده بسیار بالاتر از اثرات حیات عادی است (۱۳). حیات طیبه که خداوند در آیه «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ

از دغدغه‌های اصلی بشر بوده است و به‌ویژه با کشف ابعاد جدید سلامت و نقش آن در کارکرد صحیح انسان در جامعه حساسیت بیشتری نیز یافته است. قرآن کریم وجود آدمی را متشکل از دو بُعد روانی (غیرمادی) و جسمانی (مادی) معرفی می‌کند^۱ (۱، ۲) و سلامت هر یک را در گرو سلامت دیگری و متأثر از آن می‌داند. روح و بدن، هر یک برای خود سلامتی و بیماری مخصوص به خود را دارند و به هم خوردن تعادل در یکی از آنها دیگری را تحت تأثیر قرار می‌دهد (۳، ۴).

قرآن کریم کتاب زندگی و هدایت برای تمام مردم در تمامی مکان‌ها و زمان‌ها است به‌طوری‌که سراسر آیاتش دستورالعمل‌هایی برای زندگی و سلامت حقیقی انسان دارد. از جمله کلیدواژگان اصلی قرآن کریم واژه‌های «حی» و «حیات» به معنی «زنده» و «زندگی» است، چنانکه خداوند متعال خود زنده مطلق است و او است که به انسان‌ها حیات می‌بخشد و آنان را به سمت زندگی پاک و طیب سوق می‌دهد^۲ (۵)؛ بنابراین با واکاوی و تدبر و تفسیر کلام الله مجید مشخص می‌شود که این کتاب آسمانی سبک مخصوص به خود را برای زندگی انسان‌ها مطرح می‌سازد که آنان با شناخت این سبک زندگی و تطبیق خود با آن می‌توانند در وادی سلامت و بهداشت حقیقی انسانی گام نهند.

تفاسیر موضوعی آیت‌الله جوادی آملی، مفسر و حکیم اسلامی که در آثار گران‌سنگ خود به تبیین مبانی و سبک زندگی قرآنی همت نهاده است، مانند «انسان در قرآن» و «حیات حقیقی انسان در قرآن» تبیین‌کننده نظارت ایشان درباره زندگی انسان قرآنی است هرچند ایشان به‌طور ویژه در کتاب مفاتیح‌الحیات اصول ارتباطی انسان جهت دستیابی به حیات طیبه قرآنی را به‌صورت مبسوط تشریح کرده است. به نظر آیت‌الله جوادی آملی، دین در دو حوزه فردی و اجتماعی و وظیفه سلامت فرد و جامعه را بر عهده دارد و همچنین تضمین‌کننده برترین حیات فردی و اجتماعی برای بشر در همه ادوار تاریخ زندگی است (۶). تربیت الهی در قرآن هم بقای انسان را تضمین می‌کند هم عزت او را تأمین می‌نماید و راه حیات عزیزانه را برای بشر هموار می‌سازد (۷).

سؤال اصلی پژوهش: مقصود از حیات طیبه قرآنی و راه‌های رسیدن به آن در تفسیر قرآن از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی چیست؟

۱) إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ * فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَعْبُدُوا لَهُ سَاجِدِينَ.

۲) مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلْيُحْيِيْنَاهُ حَيَاةً طَيِّبَةً.

آن بنگرند. حیات بدین معنا نیست که آدمی چند صباحی در نشئه طبیعت چون گیاهان و حیوانات حرکت و احساسی داشته باشد و با سپری ساختن روزگار، پرونده حیات او بسته شود، بلکه این نازل ترین مرتبه حیات و لازم حیات حقیقی او است. انسان در این مرتبه حیات دارد (۶). با توجه به مفهوم حیات اگر آن را به «تولید مثل» یا «توانایی ازدیاد انواع» یا «شکل جدیدی از حرکت ماده» تعریف کنیم، اگر بر اساس تفکر مادی گرایانه ماهیت حیات را به تعریف زیست شناسانه آن محدود بدانیم، همان گونه که عمده متفکران مادی گرا حیات انسان را در قلمرو حیات و زندگی موجودات دیگر می دانند و فراتر از ماده، موجودیت و حیاتی برای او نمی پذیرند، مراتبی برای آن نمی توان در نظر گرفت؛ اما با نگاه عقلی (فراحسی) و اندیشه دینی می توان برای حیات انسان ابعاد و مراتبی را برشمرد. بر همین مبنا آیت الله جوادی آملی در تعریف انسان از منظر فرهنگ معتقد است که در فرهنگ قرآن کریم تنها به وجود حیات گیاهی و حیوانی و انسانی مصطلح که در تحدید انسان به «حیوان ناطق» آمده است بسنده نشده، بلکه لوازم دیگری هم لازم است تا کسی در فرهنگ قرآن «انسان» به شمار آید و طبق قرآن، حد نهایی انسان که داور فصل اخیر او است، «حی متآله» است (۲۱).

آیت الله جوادی آملی بر اساس آیات و روایات معتقد است که در نگاه فطری و باطنی، همه انسان ها «حی متآله» هستند؛ «حیات الهی و تآله ملکوتی در فطرت همه انسان ها نهادینه شده است؛ ولی با نظر به مسیر شکوفایی و تکاملی فطرت، بسیاری حیات متآلهانه فطری خویش را زیر خاک های تیره و ظلمانی جهل و عصیان مدفون کرده و تآله خدادادی خویش را در قالب نامقدس بردگی خویشتن و سرسپردگی به امیال اغیار، طواغیت، اصنام و شیاطین زنده به گور کرده اند. اینان را قرآن «حی» نمی داند، بلکه خارج از جرگه حیات قلمداد می کند: «لَیُنذِرَ مَنْ كَانَ حَیًّا وَیَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَی الْکَافِرِینَ» (۲۲). از تقابل «حی» و «کافر» در این آیه دانسته می شود که حی، غیر کافر و کافر، غیر حی است و حیات واقعی ندارد، بنابراین مرده است. البته حیات مفقود در کافر، همان حیاتی است که در تآله ذوب شده باشد، وگرنه حیات جامع که جنس انسان است، در او یافت می شود و با قید متآله خارج خواهد شد» (۲۳).

انواع زندگی (حیات)

از آن روی که انسان دارای مراتب و لایه های وجودی مختلفی است، حیات و زندگی او نیز متناسب با هر یک از مراتب

فَلَنُحِیَّتَهُ حَیَّاهُ طَیِّبَةً» (۵) بیان می کند حیات حقیقی و جدیدی است که مرتبه بالا و والا از حیات عمومی محسوب می شود و خداوند متعال آن را به مؤمنانی می دهد که عمل صالح انجام دهند و آنان را به حیات جدیدی غیر از آن حیاتی که به دیگران داده است زنده می کند (۱۴). در واقع مرگ از حیات جاهلی و زنده شدن به حیات قرآنی است (۱۵) که مفهوم آن در سوره انفال آمده است: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَحِیُّوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاکُمْ لِما یُحِیُّکُمْ» (۱۶). اگر انسان ها به حیات قرآنی زنده نشوند به تعبیر قرآن آنان غافلانی هستند که از نعمت قلب و چشم و گوش در جهت درک حقیقت استفاده نکرده اند و مقام آنان حتی پایین تر از چهارپایان است (۱۴)، (۱۷).

در بحث حفظ سلامت، قرآن نخست به انسان ها درباره بیماری ها هشدار می دهد. اگر کسی در این مرحله هشدار او را نشنید و عمل ممنوع را انجام داد، مریض می شود. در این مرحله نیز قرآن رهنمود دارد و راه درمان را به او نشان می دهد تا او را از مرض برهاند. اگر در این مرحله نیز سخن قرآن را نشنید و به آن عمل نکرد، آنگاه خدا او را به حال خودش رها می کند و چنین مریض رها شده ای به صورت طبیعی بیمارتر می گردد؛ البته گذشته از راه های عمومی بهداشت و درمان، راه های ویژه ای برای درمان هست که از تنوع دستورها و تکثر راه های علاج می توان استنباط کرد. قرآن کریم، ضعف های مربوط به حکمت نظری را با برهان عقلی شفا می دهد و مرض های مربوط به حکمت عملی را با تهذیب نفس و تصفیه دل بهبود می بخشد و همه بیماری های اعتقادی و اخلاقی انسان را درمان می کند (۱۸). این درمان عملاً در سه مقوله تزکیه عقل (حکمت نظری) تزکیه روح و تضحیه نفس (حکمت عملی) محقق می شود (۱۹) که در آیات متعددی از قرآن مثل سوره لقمان و حجرات به جزئیات آن اشاره شده است (۲۰).

بحث

ماهیت زندگی (حیات)

از دیدگاه آیت الله جوادی آملی، ماهیت و حقیقت حیات به حرکات و سکنات ظاهری انسان، مفهوم حقیقی برای حیات نیست، بلکه حیات حقیقی جامعیتی دارد که جامعه از نیستی و زوال مبرا باشد. قرآن به پیروان خود می آموزد که از نگاه محدود ظاهری به حیات پرهیز کنند و با اندیشه واقع بینانه به

داشته باشد از حیات طیبه برخوردار است. در مقابل این حالت، فرد از حد اعتدال خارج می‌شود که امراض قلبی و اضطراب از جمله نشانه‌های آن است^۵ (۳۳). پس سلامت روان که در پرتو حیات طیبه به دست می‌آید به معنای تعادل روان است و علائم آن این است که انسان به نور عقل خویش (حیات معقول) آنچه را که زینت روانش می‌شود و او را به خدا نزدیک می‌کند، برمی‌گزیند و تمام ابعاد وجودی خود را شکوفا می‌سازد و بین آنها هماهنگی و تعادل برقرار می‌نماید. در روایتی آمده است که از رسول خدا (ص) سؤال شد، مراد از قلب سلیم چیست؟ ایشان فرمود: «دین بلاشک و هوی و عمل بلا سمعه و ریا»، «دین بدون تردید و عمل بدون ریا» (۳۴). از امام صادق (ع) نقل شده است که فرمود: «قلب سلیم آن است که پروردگارش را ملاقات کند در حالی که غیر خدا در او نباشد و هر قلبی که در آن شک و شرک باشد ساقط است» (۳۵).

در حیات طیبه مباحث بهداشتی مهمی در بُعد روانی وجود دارد از قبیل صبر و شکیبایی در امور، توکل بر خدا، آرامش و اطمینان قلبی، دوری از غم و اندوه و باور به اینکه بعد از هر سختی، راحتی خواهد بود؛ در قرآن نیز این مفاهیم بیان شده است؛ مثلاً: «وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ»؛ «اگر اهل شهرها و آبادی‌ها ایمان می‌آوردند و تقوا پیشه می‌کردند، برکات آسمان و زمین را بر آنها می‌گشودیم» (۳۶).

مطالعه صدرآبادی و همکاران نشان می‌دهد که صبر و شکیبایی موجب می‌شود تا فرد در برابر مصائب و سختی‌ها و ناملایمات زندگی، حس افسردگی به خود راه ندهد و حتی از آنها هم لذت ببرد (۳۷)؛ از جمله عواملی که اضطراب را از انسان می‌گیرد و در ایجاد آرامش درونی او نقش بسزایی ایفا می‌کند، پذیرش امتحان‌های الهی و صبر در برابر آنها است که در کلام خداوند هم این نکته به چشم می‌خورد. برای نمونه قرآن کریم می‌فرماید: «وَ لَنْبَلُوكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ نَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ»؛ «قطعاً شما را به چیزی از قبیل ترس و گرسنگی و کاهش در اموال جان‌ها و محصولات می‌آزماییم و شکیبایان را مژده ده» (۳۸).

سلامت معنوی بر اساس حیات طیبه قرآنی

از آنجاکه سلامت معنوی خواهان‌خواه با دین ارتباط پیدا می‌کند و دین مبین اسلام که جامع‌ترین دین محسوب می‌شود،

متفاوت خواهد بود. در یک تقسیم‌بندی آیت‌الله جوادی آملی با استفاده از آیات قرآن برای انسان سه بُعد حیوانی، انسانی و الهی قائل شده است که در ادامه به توضیح آن پرداخته می‌شود.

خود حیوانی انسان که در شهوت و غضب و برخی از آرزوها و امیال نفسانی خلاصه می‌شود و قرآن در این باره می‌فرماید: «آنان همانند حیوانات زندگی می‌کنند و غذا می‌خورند»^۱ (۲۴) و در آیه‌ای دیگر خطاب به پیامبر (ص) می‌فرماید: «کفار را به حالشان رها کن تا به خوردن بپردازند و آرزوها سرگرمشان کند»^۲ (۲۵).

بُعد دیگری که از خود حیوانی برتر است، خود انسانی نامیده می‌شود؛ انسان در این مرتبه گذشته از مرحله حیوانی صاحب مقام تفکر و تعقل و عزم و اراده است. در واقع این همان حیات معقول و مرتبه آغاز حیات طیبه قرآنی است. آیاتی که انسان را به تعقل و تفکر وامی‌دارد ناظر به همین بخش است، مانند: «إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (۲۶)؛ «وَ مِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبُرُوقَ حَافِئًا وَ طَمَعًا وَ يُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ» (۲۷) و «فَصَلِّنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُفْقَهُونَ» (۲۸، ۲۹).

در مرتبه بالاتر و لایه سوم حیات الهی انسان قرار دارد که متعلق به خدا است و در میان مخلوقات خداوند هیچ یک از موجودات با این لایه پوشش داده نشده و تنها انسان به این زیور مزین گردیده است. این همان حیات طیبه والای انسانی است. به نظر آیت‌الله جوادی آملی افراد کمی هستند که از این نوع حیات برخوردارند. آنان همه شئون علمی و عملی خود را با عقل نظری و عملی و وحی آسمانی تنظیم می‌کنند. قرآن کریم تنها این گروه را زنده می‌داند، زیرا قرآن از موحد به زنده یاد می‌کند و کافر را در برابر او قرار می‌دهد؛ یعنی انسان یا زنده است یا کافر: «لَيُنذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَ يَحَقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ» (۳۰، ۳۲).

سلامت روانی بر اساس حیات طیبه قرآنی

سلامت روان به معنای تعادل و انسجام فراگیر در همه ابعاد جسمانی و نفسانی انسان است که قلب سلیم^۳ (۳۱) و نفس مطمئنه^۴ (۳۲) از جمله علائم آن است. کسی که این علائم را

۱) يَا كُلُّوْا كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَ النَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ.

۲) ذَرْهُمْ يَا كُلُّوْا وَ يَتَمَتَّعُوا وَ يُلَٰهُهُمْ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ.

۳) إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ.

۴) الرَّجْعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً.

۵) فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ.

قرآن کریم آمده است: «هر کس عمل صالح کند، درحالی که مؤمن است، خواه مرد باشد یا زن، به او حیات پاکیزه می‌بخشیم و پاداش آنان را به بهترین اعمالی که انجام داده‌اند خواهیم داد»^۴ (۵). از این آیه، به روشنی برمی‌آید که ثمره نسبت یافتن با خداوند که به اهل ایمان و عمل صالح می‌رسد، حیات طیبه است.

بر اساس مطالب یادشده می‌توان چنین نتیجه گرفت که اسلام نه با کسانی که فقط به عمل توجه می‌کنند و به عقاید و افکار کاری ندارند، موافق است؛ نه با کسانی که همه چیز را عقیده و فکر می‌دانند و به عمل اهمیت نمی‌دهند. از نگاه اسلام، بُعدهای وجود انسان از یکدیگر جدا نیست و نمی‌توان بین آنها تفکیک قائل شد. در متون دینی اسلام، سلامت وجودی (ارتباط با دیگران و محیط) در دایره ارتباط با خدا، معنی و مفهوم واقعی خود را می‌یابد. ارتباط سالم انسان با دیگران نیز زمانی مفهوم واقعی خود را می‌یابد که دیگران را در ارتباط با خدا ببینیم و آنان را بندگان خدا و مخلوقات او بدانیم و قدسیتی که در ارتباط با خدا وجود دارد، بر رابطه انسان‌ها با یکدیگر سایه بیندازد و معنی و مفهوم جدیدی به این روابط ببخشد. قرآن نگاهی یکپارچه به حقیقت وجودی انسان نیز دارد و انسان را حقیقتی واحد می‌پندارد که مراتب وجودی متعدد و به تبع آن بُعدهای سلامتی گوناگونی دارد؛ اما این به معنی جدا بودن این بُعدها از یکدیگر نیست، بلکه این بُعدها به هم پیوسته است و بر یکدیگر تأثیر می‌گذارد و همگی مصداق همان سبب‌السلامی است که قرآن کریم به آن اشاره کرده است.

نتیجه‌گیری

تعبیری که قرآن کریم از انسان و به تبع آن از زندگی و حیات انسانی ارائه می‌دهد، مختص به خود است. قرآن کریم در یک تقسیم طولی، انسان را دارای مراتبی از حیات نباتی و حیوانی و انسانی می‌داند و بر همین اساس بر هر فردی از نوع بشر نام انسان نمی‌نهد. خداوند متعال از دسته‌ای از انسان‌ها نام می‌برد که با اینکه قلب دارند اما نمی‌فهمند، چشم دارند ولی نمی‌بینند و گوش دارند اما نمی‌شنوند و سپس آنان را هم‌تراز حیوانات و بلکه پست‌تر از آنها برمی‌شمارد. قرآن کریم به کسی انسان اطلاق می‌کند که از مرتبه حیات حیوانی خارج

جایگاه خاص خود را دارد، ضروری است درباره ساختار مفهومی سلامت معنوی از نظر منابع اسلامی (قرآن و نهج‌البلاغه) پژوهش و واکاوی صورت بگیرد تا سلامت معنوی بتواند در کاربردی کردن شاخص‌های خود و همچنین درمانگری معنوی بر اساس اصول اسلامی و درنهایت تدوین برنامه آموزشی، اثربخش باشد.

ساختار مفهوم سلامت معنوی که از حیات طیبه منبعث می‌شود در متون اسلامی منشوری سه بُعدی را مقابل دیدگان ما قرار می‌دهد. سلامت معنوی در اسلام به ترتیب مبتنی بر اندیشه و عواطف سالم و رفتاری مبتنی بر عواطف و اندیشه سالم است که مجموعه آن سلامت کامل را تشکیل می‌دهد. در این منشور سه وجهی، اندیشه سالم جنبه زیربنایی دارد و عواطف سالم از اندیشه سالم بر می‌خیزد: «کسانی که ایمان آورده‌اند به خداوند محبت بیشتری دارند»^۱ (۳۹). بر همین مبنای، در اسلام سلسله اعتقادات، اصول نامیده شده و اعمال و رفتار، فروع شمرده شده است و قرآن نیز نخست به توحید در عقاید، سپس به توحید در عمل دعوت کرده است.

ارکان سلامت معنوی از نظر اسلام عبارت است از: معرفت به مبدأ خلقت، شناخت نظام علت و معلولی خلقت جهان، محبت نسبت به خدا و مردم، نیکوکاری و داشتن عمل صالح، پارسایی و پرهیز از گناه، تمایل به کمال، احساس امنیت و آرامش، عدالت‌جویی، راستگویی، خویش‌داری و صبوری، داشتن تصور مثبت نسبت به خود و دیگران، احساس ایثار و گذشت، توکل و امیدواری، تواضع، اعتدال، اصلاح بین مردم، امانت‌داری، پذیرش دیگران، عزت نفس و خودباوری (۴۰). خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «قرآن را نازل می‌کنیم که شفا و رحمت برای مؤمنان است و ستمگران را جز خسران (و زیان) نمی‌افزاید»^۲ (۴). در جای دیگر می‌فرماید: «آنان کسانی هستند که ایمان آورده‌اند و دل‌هایشان به یاد خدا مطمئن (و آرام) است، آگاه باشید با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد»^۳ (۴۱). قرآن شفا است؛ چون بیماری‌های روانی پیروان خود را درمان می‌کند و رحمت است، زیرا دل‌های پیروان خود را سلامت، صحت و استقامت می‌بخشد تا به کسب اخلاق فاضله بپردازند و از زندگی انسانی بهره‌مند گردند. از همین روی مفهوم و ویژگی‌های سلامت معنوی را در قالب تعبیر قرآنی حیات طیبه و قلب سلیم می‌توان یافت. در

^۱ الَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ.

^۲ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا.

^۳ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ.

^۴ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثِيَ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.

پرسش‌نامه‌های متعدد به سنجش ابعاد ذکر شده و تأثیر آن در سلامت و بهداشت روانی افراد بپردازند. ضمن اینکه تبیین دقیق ویژگی‌های حیات طیبه قرآنی از جنبه نظری خود می‌تواند موضوع تحقیق کتابخانه‌ای دیگری برای محققان باشد.

قدردانی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری مؤلف اول با عنوان «بررسی تطبیقی مبانی تفسیر عرفانی در تفسیر المحيط الاعظم و تسنیم» است که در دانشکده تفسیر قرآن کریم قم تصویب شده است. بدین وسیله از همه افرادی که در به‌ثمر رسیدن این پژوهش یاریگر پژوهشگران بوده‌اند، تقدیر و تشکر می‌شود.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش حامی مالی ندارد.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

تدوین کلی مقاله: مؤلف اول؛ نگارش یافته‌ها و نتیجه‌گیری: مؤلف دوم و نگارش بحث مقاله: مؤلف سوم.

References

1. Moazedi K, Asadi A. Mental Health Status in the Qur'an. Journal of Ardabil University of Medical Sciences. 2012;12(1):85-96. (Full Text in Persian)
2. The holy Qur'an. al-Sād. Verse 71-72. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
3. The holy Qur'an. al-Younes. Verse 57. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
4. The holy Qur'an. al-Asrā. Verse 82. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
5. The holy Qur'an. al-Nahl. Verse 97. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom:

شده و به حیات طیبه قرآنی رسیده باشد. در چنین حیاتی است که فرد از آسیب‌های روحی و روانی دور می‌شود و به بهداشت روان و سلامت حقیقی خود دست می‌یابد و سبک زندگی او مبتنی بر زندگی وحیانی و به‌دور از زندگی حیوانی و شهوات نفسانی خواهد بود. بر همین اساس، در سبک زندگی اسلامی به مسئله سلامت به‌طور جدی توجه شده است. کتاب وحی در تعریف و معرفی شاخص‌های سلامت، دیدگاه‌های ویژه خود را دارد که وقتی با دیدگاه‌های دیگر مقایسه می‌شود برجستگی این دیدگاه خودنمایی می‌کند. نتیجه پژوهش حاضر نشان می‌دهد که قرآن سلامت را امری به‌گستره حیات انسان در دنیا و آخرت می‌داند و نیز سلامت انسان در دنیا جدای از سلامت او در آخرت نیست، بلکه سلامت در دنیا که نسبی است، باید به سلامت در آخرت که مطلق و عاری از هرگونه بیماری است منجر شود و گرنه ارزش چندانی نخواهد داشت؛ پیوسته دیدن امر سلامت به خدا؛ از قدسیت، اهمیت و اصالت این بُعد وجودی انسان حکایت دارد و هر تلاشی در این حوزه تلاشی مقدس است که در جهت تحقق سعادت انسان و شکوفاشدن نهال وجودی او در عرصه حیات طیبه محسوب می‌شود. درنهایت اینکه در آیات بسیاری از قرآن کریم به مقوله سلامتی در زمینه ابعاد اصلی آن یعنی جسمی، روانی و معنوی توجه ویژه‌ای شده است؛ بنابراین ضروری است که متخصصان پزشکی و بهداشتی و نیز برنامه‌ریزان نظام سلامت، با همکاری بین‌بخشی عالمان دینی و قرآنی از آیات قرآن در زمینه حفظ و ارتقای سلامتی بهره‌برداری بیشتر، عمیق‌تر و جزئی‌تر داشته باشند.

محدودیت‌های پژوهش

با توجه اهتمام ویژه قرآن کریم به سلامت روان‌شناختی و معنوی انسان و نوع تعریفی که خود از سلامت روان انجام داده است، پژوهش‌های تطبیقی درباره سلامت معنوی از دیدگاه قرآن و آخرین یافته‌های علمی و بررسی نقاط مشترک و افتراق آن به‌طور کافی صورت نگرفته است و همین امر سبب محدودیت پژوهشگران در بررسی تطبیقی بین اندیشمندان اسلامی و آخرین یافته‌های علمی شده است.

پیشنهاد‌های پژوهش

آنچه در این تحقیق از جنبه نظری بررسی و ارزیابی شده است می‌تواند زمینه تحقیق و پژوهش میدانی محققان و پژوهشگران قرار گیرد تا با تعیین شاخصه‌ها و تدوین

- Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
6. Javadi Amoli A. Jāme'e dar Qur'ān. Qom: Isra Publication; 2010.P.165,171. (Full Text in Persian)
7. Javadi Amoli A. Sūrat va Sirat-e Insan dar Qur'ān. Qom: Isra Publication. 2002. p. 256. (Full Text in Persian)
8. The holy Qur'ān. al-Maryam. Verse 31. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
9. The holy Qur'ān. al-Anbyā. Verse 30. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
10. The holy Qur'ān. al-An'ām. Verse 122. Translated by: Ayatollah al-ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
11. Ghorashi A. Qamūs Qur'ān. Tehran: Dar al-kotobe al-Eslamiya. 1992. p. 210. (Full Text in Persian)
12. Taghipour H. Sabk-e Zendeği Islami. 2013.p.7. (Full Text in Persian)
13. Javadi Amoli A. Tohid dar Qur'ān. Qom: Isra Publication.2004. p.164. (Full Text in Persian)
14. Gorjian M. Selsele Mabāhes-e Sabk-e Zendeği-y-e Qur'āni. Tehran: Telāvat Publication. 2010. p.116. (Full Text in Persian)
15. Javadi Amoli A. Shamim-e velāyat. Qom: Isra Publication. 2009. p. 324. (Full Text in Persian)
16. The holy Qur'ān. al-Anfāl. Verse 24. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib(Ya); 2010 .(Full Text in Arabic)
17. The holy Qur'ān. al-A'raf. Verse 179. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
18. Javadi Amoli A. Hedāyat dar Qur'ān. Qom: Isra Publication. 2006. p.186. (Full Text in Persian)
19. Javadi Amoli A. Entezāre Bashar az Din. Qom: Isra Publication. 2010. p. 188. (Full Text in Persian)
20. Taghipour H. Tafsire Sūreha va Ayāt-e Montakhab-e Qur'ān. Tehran: Telāvat. 2013. p. 113. (Full Text in Persian)
21. Javadi Amoli A. Hayāt-e Arefāneye Imam Ali. Qom: Isra Publication. 2010. p. 79. (Full Text in Persian)
22. The holy Qur'ān. al-Yassin. Verse 70. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
23. Javadi Amoli A. Tafsire Ensān be Ensān. Qom: Isra Publication. 2009. p.151. (Full Text in Persian)
24. The holy Qur'ān. al-Mohammad. Verse 12. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
25. The holy Qur'ān. al-Hejr. Verse 3. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
26. The holy Qur'ān. al-Ra'd. Verse 3. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010 .(Full Text in Arabic)
27. The holy Qur'ān. al-Rūm. Verse 24. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
28. The holy Qur'ān. al-An'ām. Verse 98. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
29. Javadi Amoli A. Haq vs Taklif dar Islām. Qom: Isra Publication. 2009. p. 90. (Full Text in Persian)
30. Javadi Amoli A. Tasnim. Qom: Isra Publication. 2010. vol.9. p. 578. (Full Text in Persian)
31. The holy Qur'ān. al-Sho'arā. Verse 89. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
32. The holy Qur'ān. al-Fajr. Verse 27. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
33. The holy Qur'ān. al-Maeda. Verse 5. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)
34. Nori M. Mostadrak al-Vasāel. Qom: Al-Albayt Publication; 1987. vol.1. p.113.
35. Koleyni M. Osūl Kāfi. Tehran: Ketāb-Foroshi Elmi Eslāmie pub. 1990. vol.2. p.16. (Full Text in Arabic)
36. The holy Qur'ān. al-A'rāf. Verse 96. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010 .(Full Text in Arabic)
37. Sadrabadi M. Barresi-ye Asar-Bakhshi-ye Tadabbor dar Ayāte Qur'ān bar Afzāyesh-e Salāmate Ravān. Pajoheshhāye Miān Reshteie Qur'ān Karim. Vol 7. p.51-64. (Full Text in Persian)
38. The holy Qur'ān. al-Baqara. Verse 155. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom:

Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)

39. The holy Qur'ān. Al-Baqara. Verse 165. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)

40. Safi-Khani HR. Salāmat az Didgāh-e Islām. Ta'mine Ejtemā'i. 2007;9(28). (Full Text in Persian)

41. The holy Qur'ān. al-Ra'd. Verse 28. Translated by: Ayatollah al-Ozmā Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ibne Abi Tālib (Ya); 2010. (Full Text in Arabic)